

<https://doi.org/10.70728/b.series.fil.v08.i09.042>

TILSHUNOSLIKDA METAFORANING O‘RGANILISHI VA BADIY MATNDAGI O‘RNI

Onarboyeva Xusnidaxon Shuhratjon qizi

Sam.DPI o‘zbek tili va adabiyoti kafedrasi tayanch doktoranti

ORCID:0009-0008-5415-3228

onarboyevaxusnida@gamil.com

Annotatsiya. Maqolada metaforaning tilshunoslikdagi nazariy talqinlari, uning badiiy matndagi semantik, funksional-stilistik va uslubiy xususiyatlari yoritiladi. Tadqiqotning amaliy qismida Oybekning “Navoiy” romanidagi metaforik birliklar, xususan, amaldor va mansabdor shaxs tushunchasining turli obrazli nomlar orqali ifodalanishi misollar asosida tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: metafora, metaforizatsiya, badiiy matn, individual uslub, an’anaviy metafora, xususiyy-muallif metaforasi, semantik ko‘chish, stilistik valentlik, Oybek, “Navoiy” romani.

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические трактовки метафоры в языкознании, а также её семантические, функционально-стилистические и стилистические особенности в художественном тексте. В практической части анализируются метафорические единицы романа Айбека «Навои», в частности различные образные наименования понятия «чиновник, сановник».

Ключевые слова: метафора, метафоризация, художественный текст, индивидуальный стиль, традиционная метафора, индивидуально-авторская метафора, семантический перенос, стилистическая валентность, Айбек, роман «Навои».

Abstract. The article examines theoretical approaches to metaphor in linguistics and its semantic, functional-stylistic, and stylistic features in literary texts. The practical part analyzes metaphorical units in Oybek's novel “Navoi”, including various figurative names used for the concept of an official or dignitary. Keywords: metaphor, metaphorization, literary text, individual style, conventional metaphor, author-specific metaphor, semantic transfer, stylistic valency, Oybek, “Navoi” novel.

KIRISH

Metafora asosiy badiiy tasvir vositalaridan biri hisoblanib, bir narsaning (predmet, shaxs, belgi, xususiyat, harakat, holat va h.) nomini o‘xshatish asosida boshqa bir narsaga ko‘chirishdir. Ushbu vosita olamni bilish, uni tilda aks ettirish, tasniflash, fikrlarni obrazli va

ta’sirchan ifodalash imkoniyatini beradi. Tilshunos olim Azim Hojiyev metaforani so‘zning yangi ma’nolari hosil bo‘lishidagi asosiy omillardan biri ekanligini ta’kidlaydi.

Metaforani o‘rganish antik adabiyot davridan boshlangan. Jumladan, Aristotel o‘zining “Poetika” asarida alohida bo‘limlarni metaforaning ahamiyatini ochib berish uchun ajratgan. Aristotel tilda har qanday ko‘chma ma’noga ega bo‘lgan so‘zni metafora deb ataydi, ya’ni metafora tushunchasi ostida bir narsaning nomini boshqa bir narsaning nomi bilan almashtirishni tushunadi. Faylasuf olim metaforaning badiiy roli va notiqlikdagi ahamiyatini ta’kidlash bilan birga, uni tilni boyituvchi, tinglovchi va so‘zlovchining tasavvur kuchini oshiruvchi rolini e’tirof etgan. Kvintilian va Platon esa metafora auditoriyani jalb qilishda va notiqning so‘zlarini go‘zal va kuchli yangrashida, nutqning samaradorligini oshirishda muhim rol o‘ynashini ta’kidlaydi. Kvintilian undan hamma foydalanishi mumkin bo‘lgan tabiat ehsoni ekanligini aytib o‘tadi. Bundan tashqari Gomer ham “Illiada” va “Odisseya” asarlarida tavsiflovchi va tasvirlovchi metaforalardan keng foydalangan. Bu davrni olim G.Nasrullayeva metaforaning psixolingvistik tabiati, inson his-tuyg‘ularining belgilarga aylanishini sof fiziologik omillar bilan asoslash davri deb ataydi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Jahon tilshunosligida esa Yu.D.Apresyan, M.A.Arbib, N.D.Arutyunova, A.Vejbiska, O.I.Glazunova, E.Kassirer, D.Lakoff, M.Johnson, R.D.Leng, E.Makkormak,, I.P.Merkulov, M.Minskiy, X.Ortega-i-Gasset, J.Serl, Yu.S.Stepanov, F.Uilrayt, R.Yakobson, O.N.Laguta.

Lakoff va Johnsonlar 1980-yillarda “Metaphors we live by” nomli kitobini nashr etdilar va unda metaforalarning kognitiv xususiyatlarini tadqiq qildilar. Ularning fikriga ko‘ra metaforalar nafaqat nutqni bezovchi, balki insonlarning dunyoqarashini shakllantirishda katta rol o‘ynovchi vositadir. Ular tilning asosiy tarkibi bo‘lib insonlarning abstrakt tushunchalarini anglashiga ko‘mak beradi. Masalan: “umr - daryo” yoki “hayot - yo‘l” kabi metaforalar orqali inson mavhum tushunchalarni yanada aniqroq anglashga erishishi mumkinligini aytib o‘tishgan. Ularning ta’kidlashicha, metaforalar fikrlash jarayonimizning asosiy qismi hisoblanadi; R.Yakobsan esa metaforalarni tilni ifodalashning estetik va emotsional tomonini kuchaytiruvchi vosita bo‘lib, u tilning ritmik va melodik strukturasining bir qismi deb hisoblaydi.

O‘zbek tilshunosligida M.Mirzaev, M.Mirtojiyev, M.Mukarramov, Z.Tohirov, S.Usmonov, A.Hojiyev, Sh.Rahmatullayev kabi olimlar metaforalarning ontologik xususiyati, tildagi o‘rni, uni hosil qiluvchi omillar va ma’no ko‘chishdagi ahamiyati haqida so‘z yuritgan bo‘lsalar, R.Qo‘ng‘urov, S.Karimov metaforaga uning badiiy matndagi o‘rni va yozuvchi individual uslubini aniqlashdagi asosiy vosita o‘laroq yondashganlar. G.Qobuljonova, A.Xo‘jamqulov, D.Xudoyberganova, Sh.Maxmaraimova, D.Rustamova G.Nasrullayevalar metaforalarni antroposentrik nuqtayi nazardan tahlil qildilar. X.M.Daminova, Sh. Shamsiyeva, R.Rahimov, A.Kadirxo‘jayev va boshqa olimlar o‘zbek tilida metaforalarning semantik va sintaktik jihatlarini o‘rganib chiqdi. Ushbu ilmiy tadqiqotlarda olimlarning ilmiy kuzatishlari va shu asosda olingan ilmiy xulosalari o‘zbek tilida metafora nazariyasi rivojlanishida, yozuvchilarning individual uslubini aniqlashda katta ahamiyatga ega.

Turk tilshunosligida ham metaforalar monografik planda o‘rganilgan mavzu bo‘lib, qator olimlar bu sohada izlanishlar olib borganlar. Quyida turk tilshunosligida metaforalarning turli

tomonlarini o‘rganishga bag‘ishlangan ba’zi muhim ishlar va olimlarning asarlari keltirishni lozim topdik: O‘zdemir Sharifa “Türkçede metaforlar ve anlam” kitobida turk tilida metaforalarni semantik va ontologik nuqtayi nazardan tahlil qilishga harakat qilgan. Uning fikricha, metaforalarga nafaqat tildagi vositalar sifatida, balki turk tilida foydalaniladigan asosiy model sifatida qarash lozim. Kovejses Zoltan “Metaphor: a practical introduction” kitobida metaforalarni kognitiv jarayonlar va madaniy kontekstdagi rolini ko‘rsatib beradi. Kara Fatma “Türkçede metaforaların kognitif ve semantik Yonleri” tadqiqotida metaforalarning yangi ma’no yaratish jarayonidagi ahamiyati va ularning tafakkur, dunyoqarashdagi rolini yoritib beradi. Buyuk Meryem “Türk dilinde metaforaların kullanım alanları” kitobida metaforalarning turli kontekstlarda, jumladan, badiiy matnda, so‘zlashuv nutqida, ilmiy uslubda qanday ishlatilishi tahlil qilingan. M.Yilmaz. “Türk dilinde metaforik anlam ve iletişim” kitobida, asosan, metaforalarni tilning semantik tizimi va kommunikatsion kontekstda qanday ishlashini tahlil qiladi. Ergin Husayn “Türkçede dil ve anlam” nomli tadqiqot ishida til va ma’no o‘rtasidagi bog‘lanishni o‘rganib, turk tilidagi metaforalarni tilning semantik tizimidagi o‘rni haqida fikrlarini bayon qiladi.

Metafora o‘xshatish asosida yuzaga kelgani bois, uni yashirin o‘xshatish ham deyiladi. Ammo u oddiy qiyosdan farqlanadi. O‘xshatishda doim ikki asos (o‘xshovchi va o‘xshatiluvchi) mavjud bo‘ladi, metaforada esa, faqatgina bir asos o‘xshovchi asosgina saqlanadi. O‘xshatiluvchi tushiriladi, ammo u matn mazmunidan ochiq sezilib turadi, ko‘rinadiki, metaforada tasvirlanayotgan predmet mana shu ikkinchi a’zo orqali idrok qilinadi.

R.Qo‘ng‘urov metaforani tuzilishiga ko‘ra ikki turini ajratgan: sodda va kengaygan. Olim sodda metafora birgina so‘zdan tashkil topsa, kengaygan metafora ikki yoki undan ortiq so‘zlarning birikuvidan hosil bo‘lishini aytib o‘tadi.

Badiiy matnda troplarning boshqa turlari kabi metaforalardan fikrni aniq va ravon, voqea-hodisalarni qisqa jumalalarda ifodalash uchun foydalanish kerak. Nutqni bezash maqsadida metaforalardan haddan ortiq foydalanish sun’iylikka olib kelishi, nutqning ta’sirchanligini oshirish o‘rniga kitobxonni zeriktirib qo‘yishi mumkin. Yozuvchi metaforalarni qo‘llar ekan, avvalo, so‘zning denotativ va konotativ ma’nosi hamda ular o‘rtasidagi o‘xshashlikni yaxshi tasavvur qila olgan holda, o‘quvchiga ham shu darajada yetkazib bera olishi kerak. Ana shundagina metaforani qo‘llashdan maqsad amalga oshgan bo‘ladi, ya’ni stilistik ahamiyatga ega bo‘ladi.

Metaforani o‘zbek tili funksional uslublarining barchasida uchratish mumkin. Ammo ular ma’lum darajada obrazlilikini yo‘qotgan, an’anaviy metaforalar bo‘lib, boshqa uslublarda fikrni reallashtirish yoki uning ahamiyatini alohida ko‘rsatadigan yordamchi vosita sifatida uchrab tursa, badiiy uslubni metaforasiz tasavvur qilib bo‘lmaydi va bu uning alohida belgisi sifatida qaraladi.

TADQIQOT METODLARI

Tadqiqotda tavsifiy, semantik, kontekstual, qiyosiy va funksional-stilistik tahlil usullaridan foydalanildi. Metaforik birliklar ularning lug‘aviy ma’nosi, kontekstda hosil qilgan ko‘chma ma’nosi va badiiy vazifasi asosida tahlil qilindi. An’anaviy va individual metaforalarni

farqlashda ularning qo‘llanish darajasi, yangiligi, ma‘no yaratish xususiyati va badiiy kontekstdagi funksiyasi mezon sifatida olindi.

Metafora nazariyasiga oid yuqoridagi fikrlariga tayangan holda metaforizatsiya hodisasini Oybek ijodi misolida ko‘rib chiqamiz.

NATIJA VA MUHOKAMALAR

Oybekning “Navoiy” romani tili badiiy tasvir va ifoda vositalariga boyligi bilan ajralib turadi. Adib amaldor, mansabdor shaxs tushunchasini 36 xil obrazli nom bilan ataydi. Yozuvchi ushbu asarida metaforalardan chuqur psixologik tahlil, ijtimoiy muammolarni tasvirlash, xarakterlarning ichki dunyosini ochish, bir predmetni boshqa original nomlar bilan atash va ona tilining keng imkoniyatlarini namoyon etish uchun samarali foydalangan.

1-jadval.

AMALDOR, MANSABDOR (LAR) TUSHUNCHASINING “NAVOIY” ROMANIDAGI METAFORIK NOMLARI

Metaforik nom	Roman matnidan misol	Izoh / ma‘no
Ajdarnafs	Nainki Xo‘ja Abdullo Xatibdek bir xomtama, ajdarnafsning boshiga tushgan toshni saltanatga nisbat berursiz. (96)	Amaldor, mansabdor shaxsning salbiy qiyofasi.
Shiraga o‘ch chirkin pashshalar	Bu idorani shiraga o‘ch chirkin pashshalardan tozalamoq zarur! (96)	Salbiy xususiyatga ega amaldorlar.
Haqiqat tamalini qulatmoqqa ko‘tarilgan qo‘llar	Haq so‘zni aytgan og‘izlarni tosh bilan qonatmoq emas, haqiqat tamalini qulatmoqqa ko‘tarilgan qo‘llarni kesmoq zarur! (96)	Haqiqatga qarshi kuchlar.
Zolim	Bir zolimning boshi shikast topgani uchun el ustida tig‘ o‘ynatmoq... (96)	Zulm qiluvchi shaxs.
Darranda va gazanda	Davlatingizda har nav darranda va gazandalarning quyrug‘ini ko‘tarur. (96)	Yovuz, xavfli shaxslar.
Bo‘ri	Xalqning molini, jonini bo‘rilar ixtiyoriga topshirilsa... (97)	Xalq mol-mulkini talovchi amaldorlar.
Qonxo‘r maxluq	Zolim, munofiq amaldorlar, ulus molini g‘asb etuvchilar... (98)	Ulus molini g‘asb etuvchilar.
Yangi tug‘ilgan it	Yangi tug‘ilgan itlardan... Bilamiz To‘g‘onbekni! (82)	Salbiy baho beruvchi metaforik nom.
Badtarin johil	Aslida badtarin johillar ulardir... (83)	Johil, salbiy qiyofadagi shaxs.
Telba it	Podshohning yonbag‘rini bir to‘da telba itlar qurshagan desangiz... (194)	Podshoh atrofidagi salbiy shaxslar.
Betavfiq	Albatta, sharobxo‘rlik bilan mashg‘ullar, betavfiqlar. (169)	Salbiy axloqiy sifat.
Qora maxluq	U To‘g‘onbek kabi qora maxluqlarning irodasiga sof hur vijdonlar aslo itoat etmasliklarini... (283)	Yovuz, salbiy shaxs.

Hirotdagi balo	Marvdan Navoiy Hirotdagi baloga changal soldi. (291)	Salbiy kuch yoki shaxs.
Mamlakatning “gullari”	Mamlakatning “gullari” bo‘lgan oqsuyaklar, davlatmandlar bilan emas, qora xalq bilan hamnafas bo‘lishga undaydi. (304)	Oqsuyaklar, davlatmandlar.
Davlat daraxtining gullarini balo quyunidek sovurmoqchi bo‘lgan maxluqlar	Davlat daraxtining gullarini balo quyunidek sovurmoqchi bo‘lgan maxluqlar ham yo‘q emas. (306)	Davlatga zarar yetkazuvchi shaxslar.
Bachchataloq mast tuya	“Bachchataloq mast tuyadan qutuldik, inshoollo”, deb chollar Xudoga shukr qiladi. (311)	Salbiy baholovchi metaforik nom.
Cho‘chqa	Cho‘chqalar tumshuqlari bilan ekinlarni o‘piradilar, xolos! (322)	Salbiy xususiyatni ifodalovchi obraz.
Ko‘rshapalak	Ko‘rshapalak uchun hayot tun kirishi bilan boshlanur! (322)	Zulmatni afzal ko‘ruvchi shaxs.
Ziyo dushmanlari	Afsuski, jahonning husni va ko‘rki bo‘lgan insonlar orasida zamonamizda shunday ziyo dushmanlari ko‘pdir. (22)	Jaholatni ifodalovchi shaxslar.
Ilm daraxtining ildiziga tushgan hasharotlar	Jaholatning timsoli mujassam bo‘lgan Shahobiddinlar ilm daraxtining ildiziga tushgan muzir hasharotlardir. (339)	Ilmga zarar yetkazuvchi shaxslar.
Tulki	Sultonmurod ichida: “Bo‘ridan qutulib, tulkiga uchradim”, dedi-da... (340)	Ayyor shaxs.
Zarto‘nli bekorchilar	To‘g‘onbek bilan birga bir guruh ulug‘ mansabdorlar, saroy tevaragida yashaydigan zarto‘nli bekorchilar kirib keldi. (345)	Bekorchilar mansabdorlar.
O‘g‘rilar to‘dasi	Ilgaridan ko‘zlangan ov uchun qat’iy va so‘nggi kengashga yig‘ilgan o‘g‘rilar to‘dasidek... (345)	O‘g‘rilarga qiyoslangan guruh.
Jallodlar	Haqiqiy jallodlar, qotillar, eng qabih jinoyatkorlar Hirotdadirlar. (366)	Qotillar, qabih jinoyatchilar.
G‘addorlar	G‘addorlar bu besh kunlik hayotning qadr-qimmatini bilmaydilar. (366)	Xiyonatkor, yovuz shaxslar.
Baxtsiz maxluq	Do‘stlarim, ular g‘oyat baxtsiz maxluqlardir. (366)	Umumning baxtini poymol qiluvchi shaxslar.
Razillar	El-ulusni talab, mol-u mulk ortdirg‘uchi razillar el homiysi shoirning sof, oliyjanob yuragi oldida zir titraydilar. (373)	El-ulusni talovchi shaxslar.
Hirotning qimmatbaho kiyimlarga belanib gerdaygan aslzodalari	Hirotning qimmatbaho kiyimlarga belanib gerdaygan aslzodalari...	Aslzodalar, mansabdorlar.

	qurama olomon shovqin solar edi. (376)	
Yaltiroq olomon	Martabali mansabdorlar podshohni kutib olish uchun shahardan chiqdi. Bu yaltiroq olomon... (416)	Martabali mansabdorlar guruhi.
Ilon	Xalq xato qilmaydi, – dedi Navoiy. – Ilonga hech kim ko‘ksidan joy bermas. (431)	Salbiy, ishonchsiz shaxs.
Sadoqatli zolim	Sadoqatli zolimlarning xizmati davlat ildiziga bolta urishdan boshqa narsa emas.	Davlatga zarar yetkazuvchi salbiy shaxslar.

Yuqorida keltirilgan metaforalar yozuvchining voqea-hodisalarga salbiy munosabatini ifodalashga xizmat qilgan. Eng asosiy jihat esa, metaforizatsiya jarayonida semantik jihatdan umuman bog‘lanish imkoniyatiga ega bo‘lmagan so‘zlar stilistik jihatdan valentlik hosil qilganki, natijada fikrning obrazli tasviri maydonga kelgan.

Asardagi misollar metaforalarning nafaqat nominativ, balki baholovchi va ekspressiv imkoniyatlarini ham ko‘rsatadi. Hayvon, hasharot, tabiiy hodisa va boshqa obrazlar asosida yaratilgan nomlar muayyan shaxslarning xarakterini yoki muallif munosabatini ixcham, obrazli shaklda ifodalashga xizmat qilgan.

MUHOKAMA

Tilshunoslikda metaforalarning ikki turi: an‘anaviy va xususiy-muallif metaforalari farqlanadi. S.Karimov bunday bo‘linishni aniqlab beradigan bitta imkoniyat matn va so‘zlarning, ma‘nosidagi kengayishni aniqlab beradigan maydon ekanligini ta‘kidlaydi. An‘anaviy metaforalarni badiiy uslubda ham uchratamiz. Olim tildagi arslon, sher, bo‘ri, ilon, boyqush, G‘irot, lovhin, shunqor, samandar, ajdaho, ohu, kiyik singari metaforalarning badiiy ijodda yashab kelayotganligiga adabiyotda ushbu obrazlarning o‘ziga xos mavqega ega ekanligi va ularning har bir ijodkor qalamida yangicha mazmun kasb etishi mumkinligi bilan izohlaydi.

R.Qo‘ng‘urov esa bu tipdagi metaforalarni shtamplangan metaforalar deb ataydi va adiblarni bunday metaforalardan kamroq foydalanishlari kerakligini ta‘kidlaydi.

Bizningcha, an‘anaviy va individual metaforalar haqida gap ketganda ular o‘rtasidagi birlashtiruvchi va farqlovchi jihatlarini aytib o‘tish joiz. An‘anaviy metaforalar odat tusiga kirgan, hamma uchun tanish bo‘lib ulgurgan, til egalari orasida keng tarqalgan, odatda, tilni bezash uchun emas, balki tushunchalarni soddalashtirish uchun ishlatiladigan til umumiy merosining bir qismi hisoblanadi. Masalan: umr bu yo‘l yoki vaqt bu pul kabi. Xususiy metaforalar esa badiiy ijod mahsuli hisoblanib, muallifning individual uslubi va ijodiy qobiliyatini aks ettiruvchi, yangi ohori to‘kilmagan tasvirlar va ma‘nolar yaratish uchun vosita hisoblanadi. Individual metaforaning asosiy xususiyati uning yangi va noodatiy ekanligi, ko‘pincha chuqur va murakkab ma‘nolarni ifodalashi, har kim uchun bir xil ma‘noda talqin qilinmasligi mumkinligi bilan xarakterlanadi. Buni quyidagi jadval ko‘rinishida ko‘rishimiz mumkin:

AN’ANAVIY VA INDIVIDUAL METAFORALARNING QIYOSI

Xususiyat	An’anaviy metafora	Individual metafora
Manbasi	Madaniyat, til umumiy merosi	Muallifning ijodiy fikri
Tanishlik darajasi	Odatdagi, hammaga tushunarli	Yangi va odatiy bo‘lmagan
Ma’nosi	Tushunchalarni soddalashtiradi	Tasviriylik va ijodiy ma’no beradi
Qo‘llanishi	So‘zlashuv nutqida	Badiiy matn, poetik uslub

Metaforalar yozuvchining individual uslubini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki metaforalar yozuvchining shaxsiy fikrlari, dunyoqarashlarining ifodachisi sifatida namoyon bo‘ladi. Yozuvchining uslubi uning shaxsiy va badiiy tafakkurini, so‘zdan qanday mohirona foydalana olishini va asarlari orqali noyob tasavvurlarni yaratishi bilan xarakterlanadi. Metaforalar bu jarayonda juda muhim vosita bo‘lib, yozuvchining dunyoqarashini, xohish-irodasini, orzu-umidlarini va hissiyotlarini bevosita va bilvosita namoyon qiladi. Har bir yozuvchi o‘zining hayotga qarashini turlicha uslubda ifodalaydi, lekin ular orqali o‘quvchiga uzatiladigan ta’sir - ekspressiv ta’sir bir xil bo‘ladi. Bundan tashqari, metaforalar obrazlarning ichki dunyosini ochib berish va kitobxonga yetkazishda muhim omil hisoblanadi. Chunki adib bu tasviriy vosita orqali qahramonlarning ichki dunyosini, ruhiyatini va his-tuyg‘ularini aniqroq, chuqurroq aks ettirish imkoniyatiga ega. Metaforalar kreativlik va yangi ma’nolar yaratishda ham ahamiyatli. Yozuvchilar kutilmagan va o‘zgacha ma’no qatlamlarini ifodalashda metaforalardan unumli foydalanishlari kerak. Metaforalar orqali yozuvchi kitobxonni to‘g‘ridan-tog‘ri ko‘rsatmalar bilan emas, balki badiiy tarzda fikrlarini va g‘oyalarini qabul qilishga undaydi. Adib o‘zini fikrlar, hissiyotlar, obrazlar orqali ifodalaydi. Natijada tilni boyitishga va unikal uslubni shakllantirishga xizmat qiluvchi metaforalar paydo bo‘ladi. Bu adibning o‘zgacha ovozini aniqlashga yordam beradi va yozuvchining “imzo”siga aylanadi.

Metaforizatsiya juda murakkab semantik jarayon bo‘lib, ma’lum til lug‘at tarkibining boyishiga sezilarli darajada ta’sir ko‘rsatadi. Metaforizatsiya natijasida so‘zning ma’nosida o‘zgarish yuz berishi, ma’no anglatish doirasi kengayib ketishi mumkin. Shuning uchun ham tildagi frazeologizmlar, polisemantik so‘zlar, omonim va sinonimlarning ko‘payishiga, terminologiyaning boyishiga metaforizatsiya sababchi bo‘ladi, deb ayta olamiz. S.Karimov har bir tilda so‘zlarning metoforik qo‘llanish imkoniyati kengligi, bu, avvalo, yozuvchining metaforadan foydalana olish mahoratiga bog‘liq ekanligini, hatto, an’anaviy metaforalar ham yozuvchi tafakkur prizmasidan o‘tib butunlay yangi ma’no anglatishi mumkinligini ta’kidlaydi. Shundan kelib chiqib metaforalarni lingvistik jihatdan quyidagi uch aspektida o‘rganish kerakligini aytadi:

1. Metaforaning leksik-semantik xususiyati. Metafora uchun material bo‘lgan so‘z, uning dastlabki, denotativ ma’nosi.

2. Metaforalarning grammatik strukturalari.
3. Matnda metaforaning funksional-stilistik ma’nosi.

Metaforalar yozuvchi individual-uslubini yaratishda muhim omil bo‘lib, ular orqali yozuvchi o‘z so‘zi va badiiy tasavvurlarini kitobxonga yetkazadi. Ushbu tasvir vositasi yozuvchining o‘ziga xos uslubini aniqlash, qahramonlarning ichki dunyosini tasvirlash, yangi ma’nolar yaratish va badiiy ko‘rsatmalarni berish kabi vazifalarni bajaradi.

XULOSA

Metaforalar yozuvchi individual-uslubini yaratishda muhim omil bo‘lib, ular orqali yozuvchi o‘z so‘zini, badiiy tasavvurlarini kitobxonga yetkazadi. Ushbu tasvir vositasi yozuvchining o‘ziga xos uslubini aniqlash, qahramonlarning ichki dunyosini tasvirlash, yangi ma’nolar yaratish va badiiy ko‘rsatmalarni berish kabi muhim vazifalarni bajarishga xizmat qiladi. Shuning uchun har bir yozuvchi o‘z asarida ishlatgan metaforalari orqali o‘zining original uslubini yaratadi, bu esa uni boshqa yozuvchilardan ajratib turuvchi omil hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug‘ati. Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2002. 63 b.
2. Mirzayev M., Usmonov S., Rasulov I. O‘zbek tili. Toshkent: O‘qituvchi, 1978. 267 b.
3. Mirtojiyev M. O‘zbek tili semasiologiyasi / maxsus muharrir A. Hojiev. Toshkent: Mumtoz so‘z, 2010. 286 b.
4. Mukarramov M. Metafora yasovchi o‘xshatish vositalarining ma’nolari haqida // O‘zbek tili va adabiyoti. 1971. № 2. B. 51–53.
5. Tohirov Z. Metafora leksema-sememasining pragmatik semasi // O‘zbek tili va adabiyoti. 1983. № 1. B. 74–77.
6. Usmonov S. Metafora // O‘zbek tili va adabiyoti. 1964. № 4. B. 36; Aliqulov T. Polisemiyalarning hosil bo‘lishi haqida // O‘zbek tili va adabiyoti. 1963. № 6. B. 42.
7. O‘zbek tili leksikologiyasi / maxsus muharrirlar A. Hojiyev, A. Axmedov. – Toshkent: Fan, 1981. – 316 b.
8. Rahmatullaev Sh. O‘zbek tilining etimologik lug‘ati. 2-jild. Toshkent: Universitet, 2003. B. 15.
9. Qo‘ng‘urov R. O‘zbek tilining tasviriy vositalari. Toshkent: Fan, 1977. - 24-34.
10. Karimov S.A. Badiiy uslub va tilning ifoda tasvir vositalari. O‘quv qo‘llanmasi. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 1994. 72 b.
11. Xo‘jamqulov A. O‘zbek tilida metaforaning tasniflanishiga doir // O‘zbekiston Respublikasi mustaqilligining 20 yilligiga bag‘ishlab chiqarilgan ilmiy maqolalar to‘plami. Lingvist. 2-kitob. T.: Akademnashr, 2011. B. 85–88.
12. Xudayberganova D. S. O‘zbek tilidagi badiiy matnlarning antropotsentrik talqini: filol. fan. dokt. diss. Toshkent, 2015. B. 64–74.
13. Maxmaraimova Sh. Olamning milliy lisoniy tasvirida teomorfik metaforaning kognitiv aspekti: filol. fan. nomz. ... diss. Qarshi, 2018. B. 90–93.

14. Rustamova D. Metaforik evfemizatsiya: filol. fan. dokt. ... diss. Andijon, 2013. B. 104–108.
15. Daminova X. M. O‘zbek tilida metafora va uning funksiyalari. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti, 1999. B. 14–45.
16. Shamsiyeva Sh. Q. Figurativ ifodalar va metaforalar. – Toshkent: O‘zbekiston davlat pedagogika universiteti, 2010. B. 50–80.